

УДК 27-1:27-67

DOI <https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2026.2.5>**Райчинець Федір Федорович,***магістр богослов'я,**старший викладач кафедри богослов'я**Української євангельської теологічної семінарії**orcid.org/0009-0004-2913-9185**academ.edu.ua@gmail.com*

ПРОРОЧИСТЬ ПРОРОЧОЇ МІСІЇ ЦЕРКВИ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ: ПРОРОКИ, ІСУС І ЦЕРКВА

Церква є частиною суспільства, якому вона служить, але залишається питання щодо ролі церкви в історично-політичному процесі держави та суспільства. Якою є роль церкви в суспільно-політичних процесах суспільства? Чи повинна церква сумирно підкорятись слову влади, чи бути на стороні опозиційних сил і боротись з несправедливістю, або, можливо, бути абсолютно аполітичною? Сьогодні можна почути багато різних голосів самої церкви, адресованих, здебільшого, і в першу чергу, самій собі, важливість щодо важливості та необхідності пророчої ролі церкви у публічному просторі. Церква, як релігіно-громадянська організація, говорить із суспільством (паствою) словами пророків. Ці голоси стають гучнішими в часи важливих суспільних викликів, випробування, або карколомних випробувань та змін суспільно-політичних процесів. В контексті сучасної жвавої богословської дискусії щодо пророчої місії церкви у публічному просторі поточна стаття досліджує провідні сенси, на які звертали увагу біблійні пророки та Ісус відповідно до Євангелія від Матвія. Представлене дослідження проведене з метою отримати краще розуміння пророчого в місії пророків та Сина Божого, на яке слід звернути увагу церкві, що покликана бути продовжувачем їх пророчої місії. Дослідивши біблійне життя пророків і Ісуса, можна виділити три ключові питання у пророчій місії церкви у публічному просторі, які, вочевидь, не втратили своїх нагальності та актуальності і до сьогодні. Перш за все – це питання лідерства, а також – питання духовності, та питання справедливості. Відповідно до Євангелія від Матвія церква і пророки Христові мають обов'язок перед Христом та суспільством, якому вони служать, захищати справедливість. При цьому пророки та церква не стають політичною одиницею, адже вони не шукають влади, натомість виявляють свою вірність Христу – Богові та Месії.

Ключові слова: публічне богослов'я, політичний свідок, альтернативна спільнота, спільне благо, пророча місія, духовність, лідерство, справедливість.

Raichynets Fyodor,*Master of Theology,**Senior Lecturer, Department of Theology,**Ukrainian Evangelical Theological Seminary**orcid.org/0009-0004-2913-9185**academ.edu.ua@gmail.com*

THE PROPHETIC MISSION OF THE CHURCH IN THE PUBLIC SPHERE: PROPHETS, JESUS, AND THE CHURCH

The church is part of the society it serves. However, it remains the question about the role of the church in the historical and political state process. What is the role of the church in the social and political processes of society? Should the church meekly take care of the authorities' voice, or should it take the side of the opposition forces and fight injustice, or perhaps should it be completely apolitical? Today, we can hear many different voices of the church itself, addressed, for the most part, and first of all, to itself, about the importance and necessity of the prophetic role of the church in the public space. The church, as a religious and civil organization, speaks to society (the flock) with

© Райчинець Ф. Ф., 2026



Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

the words of the prophets. These voices become louder in times of important social challenges, trials, or stunning trials and changes in socio-political processes. In the context of the current lively theological debate on the prophetic mission of the church in the public sphere, the current article explores the leading meanings that the biblical prophets and Jesus drew attention to according to the Gospel of Matthew. The presented study was conducted with the aim of gaining a better understanding of the prophetic in the mission of the prophets and the Christ, which should be paid attention to by the church, which is called to be the continuer of their prophetic mission. Having studied the biblical lives of the prophets and Jesus, we can distinguish three key issues in the prophetic mission of the church in the public sphere, which, apparently, have not lost their urgency and relevance to this day. First of all, these are the issues of leadership, as well as the issue of spirituality, and the issue of justice. According to the Gospel of Matthew, the church and prophets of Christ have a duty to Christ and the society they serve to defend justice. At the same time, the prophets and the church do not become a political unit because they do not seek power. But instead, they have to demonstrate their loyalty to Christ as God and Messiah.

Key words: public theology, political witness, alternative community, common good, prophetic mission, spirituality, leadership, justice.

Коли Церква захищає справедливість,
вона не стає політичною,
вона виявляє свою вірність Христу.
Оскар Ромеро

Вступ. Церква, яка виконує свою пророчу місію в публічному просторі, покликана бути політичним свідком (Wright & Bird, с. 2024) та альтернативною спільнотою, що у своєму житті демонструє інший спосіб буття у світі (Hauerwas, 1981; 1983). Вона постає спільнотою віри, яка є знаком і передсмаком майбутнього Царства Божого (Moltmann, 1993), водночас у теперішньому активно сприяючи спільному благу, а її віра має не лише публічний прояв, але й конкретні публічні наслідки (Volf & McAnnally-Linz, 2016). Усе це стає можливим лише за умови вірності Церкви її покликанию бути продовжувачем пророчого служіння біблійних пророків (Brueggemann, 1994) та місії Царства Божого, проголошеної й втіленої Ісусом Христом.

Джонатан Сакс (n.d.b) зауважував: «*Апокаліпсис настає тоді, коли в пророцтві зникає надія, а в політиці – терпіння*». Політичні процеси часто позначені втратою терпіння, однак пророча традиція ніколи не дозволяє зникнути надії. Бути пророком у суспільстві – а отже, бути Церквою в душі пророків і Ісуса – означає залишатися спільнотою надії посеред політичного хаосу й колективної безнадії. Адже через пророків Своїх Христос не легітимізує імперський правовий порядок, але опротестовує та підриває його заявки на абсолютну легітимність (Brueggemann, 2016).

Аналіз попередніх досліджень. Чи має церква пророчу роль у суспільстві?

Здебільшого – так, однак залишається питання щодо того, як розуміти, або тлумачити *пророчість* церкви у публічному просторі. Серед християнських лідерів і богословів можна почути різні думки з цього приводу, зокрема, можна проаналізувати думки Вальтера Брюгеммана, Юргена Мольтмана, Стенлі Гауерваса, Мирослава Вольфа і Томаса Райта. У своїх працях вони закликають церкву до пророчого служіння, та наголошують на важливості її ролі у публічному просторі. Роман Уільямс (2012) називає християнську віру не набором особистих втіх, але мовою для суспільних перетворень. Грег Окессон (2020) стверджує, що місія церкви повинна бути публічною, втіленою та контекстуальною: охоплювати всі аспекти життя (соціальні, політичні, економічні, культурні), як свідчення Божого царства у складному та плюралістичному світі.

Класична робота Вальтера Брюгеммана «Пророча уява» (2018). Брюгемман намагається відновити авторитет біблійних пророків та закликає церкву наслідувати їх приклад пророчого служіння перед обличчям домінуючої політичної влади та економічної несправедливості. За Брюгемманом основним завданням старозавітних пророків було плекати, жити та пробуджувати свідомість у сприйнятті себе (народу завіту), як альтернативної спільноти, що зосереджена на формуванні політики свободи, справедливості і співчуття. Противагою при цьому вважається політика домінування, яку Ізраїльська монархія,

спокусившись, наслідувала від єгипетського фараона та оточуючих імперій.

Якщо церква прагне наслідувати пророків у своєму пророчому служінні, то вона має зрозуміти, що:

«...сене пророчого служіння полягає не в яскравих, що розбурхують суспільство вчинках, а, скоріше, в спробі запропонувати людям альтернативне сприйняття реальності і дати їм можливість побачити власну історію в світлі Божої свободи і Його волі до справедливості.» (Brueggemann, 2018, с. 207–214).

Стенлі Гауервас (1981, с. 36–71; 1983, с. 96–115) у своїй «Спільноті характеру» також представляє церкву як альтернативну спільноту. При цьому місія церкви у публічному просторі (полісі) бути політичною спільнотою, демонструючи інший спосіб життя, що базується на любові і милості. Християнська етика при цьому можлива лише в контексті Церкви, але церква немає якоїсь окремої етики, вона і є етикою. Місія церкви полягає не в тому щоб змінити світ, а жити життя, змінене Христом у світі. Основним завданням християн у суспільстві бути не ефективними, а вірними: вірність Христу важливіша за досягнення результатів. Тобто етика церкви, за Гауервасом, – це вірність, а не менеджмент моралі.

Натомість, Юрген Мольтман (1993, с. 66–196) у своїй книзі «Церква в силі Духа» стверджує, що церква є, перш за все, живою спільнотою, сповненою Духом Святим, що живе у надії на майбутнє Царство Боже. Церква, за Юргеном (1993), є інструментом Божої місії у світі і покликана бути знаком і передсмаком Царства Божого. Зважаючи на це, церква має стати голосом правди у суспільстві, засуджувати будь-яку несправедливість, відстоювати мир, захищати права та гідність людини, і турбуватися про екологію. Сенсом існування церкви є активна участь в трансформації та оновленні світу, але не у втечі від нього. Через свою місію церква солідаризується з бідними, пригнобленими і страждає стражденними, вона покликана бути надією, але не пануючою силою у світі. Своїм існування церква формує та втілює альтернативні (справедливіші) структури всередині себе, візуалізуючи тут і тепер майбутнє, яке вона проголошує.

Мирослава Вольф (2011, с. 119–137) присвятив свою працю «Публічна віра: як послідовники

Христа повинні служити загальному благу» ролі церкви у публічному просторі. Свої думки Вольф розвинув у своїй праці «Публічна віра в дії: як мислити обережно, діяти мудро і голосувати чесно», написану у співавторстві з Раяном МакАналлі-Лінцом (Volf & McAnnally-Linz, 2016, с. 1–18, 191–198). Тож, за Вольфом церква повинна уникати двох спокус у публічному просторі: спокуси ледарства та спокуси примусу.

Під ледарством, йдеться про віру яка стала суто приватною справою, і немає жодного впливу на суспільство. Спокуса примусу сформульована як домінування віра в публічному просторі через примус політики або нав'язування певної культури. На противагу згаданим спокусам, Вольф пропонує альтернативу – вірну присутність, – яка сприяє спільному благу без примусу. Церква повинна публічно свідчити про істину Христа з покорюю і відкритістю і без домінування. Основною метою церкви у публічному просторі є втіленням бачення людського процвітання, яке базується на Божій любові і справедливості, кидаючи виклик несправедливості, але не демонізуючи інших. Послідовники Христа покликані брати активну участь у публічному житті – не як ідеологи чи прихильники певної партії, а як люди, сформовані баченням спільного блага, заснованого на любові, справедливості, мирі та людській гідності.

Томас Райт разом з Майклом Бірдом (2024) у книзі «Ісус і влада: християнське політичне свідчення в епоху тоталітарного терору і дисфункціональних демократій» наголошують, що церква є політичним свідком. Церква покликана залишатися вірною Ісусу, як справжньому Царю, та бути альтернативою політичним та державним структурам. Саме така місія є продовженням місії Царства Божого, яку проголосив та втілює Ісус. Євангеліє Царства Божого, за Райтом та Бірдом (2024, с. 175), – це політичне проголошення правління (панування) нового царя у світі, де все ще панують Рим, Кесар, сучасні диктатори та націоналізми. Пи цьому: *«Перспектива царства вимагає [від церкви] пророчого свідчення, священницького заступництва та політичного розсуду».*

Автори нагадують, що аполітична віра – це зручна духовність, яку люблять диктатори, грецьке *euangelion* (євангеліє) – це політичне

слово, що означає звістку про перемогу царя. Подібно до пророків, церква має говорити правду владі, виступати за справедливість, мир і милосердя. У часи загроз, війни, тоталітаризму – вірність Ісусу виявляється через місію, що слугує миротворчості, правді, жертвності, та дає надію. Церква покликана не пристосовуватися до світу, а навпаки бути альтернативою.

Думки теологів, начебто, такі різні, але в той самий час, – схожі. Вочевидь таке розуміння базується на біблійному наративі, а саме – на вивченні ролі пророка у літературі, постаті Ісуса Христа, Його проповідей, а також ролі Царства Божого в Євангеліях, що тісно перекликається з пророчим служінням у Старому завіті (Іванов, 2024, с. 88–90).

Метою представленого дослідження став аналіз лідерської ролі церкви в часи складних соціально-політичних процесів та пророчої ролі старозавітних пророків та Ісуса у відношенні до пастви, відповідно до Євангелія від Матвія. Якими були біблійні пророки та Ісус, згідно з Євангелієм від Матвія, чому вони приділяли особливу увагу, щоб краще зрозуміти пророчий характер своєї місії.

Таке дослідження може допомогти з'ясувати, які аспекти цієї пророчої місії заслуговують на особливу увагу з боку церкви, яка покликана продовжувати її в публічній сфері.

Виклад основного матеріалу. Для того щоб краще зрозуміти, у чому саме полягає пророчий вимір пророчої місії церкви в публічному просторі, а також чого бракує церкві у формуванні її пророчої публічної позиції, в дослідженні був використаний наступний аналітичний шлях.

1. Звернення до старозавітних пророків з метою простеження того, що саме об'єднує їхнє пророче послання незалежно від часу їхнього служіння (до Вавилонського екзилу, під час екзилу, чи після нього), адресатів їх послань (Північне царство Ізраїлю, Південна Юдея, або сусідні народи), а також релігійних і політичних обставин, які зумовили їхнє пророче слово. При цьому увага була зосереджена на трьох ключових моментах які об'єднують усіх пророків: на світоглядному питанні формування певної духовності, засадничому принципу побудови стосунків, а також – завдяки кому і перший і другий аспект має пропагуватися і втілюватися у суспільстві.

2. Звернення до Євангелія від Матвія, яке небезпідставно називають Євангелієм

здійснених пророцтв і яке, незалежно від хронології свого виникнення, розташоване першим у новозавітному каноні. Це Євангеліє підкреслює зв'язок між пророками та Ісусом та вибудовує міст між старозавітним і новозавітним канонами, що дозволило простежити аспекти, що об'єднували старозавітних пророків, та аспекти, що об'єднують Ісуса і пророчу традицію. Цей підхід дозволив глибше усвідомити, чого саме із ключового бракує сучасній церкві в її пророчій публічній місії, а також – на які аспекти варто звернути увагу, щоб ця місія відповідала місії пророків та Ісуса і була її вірним, послідовним та непохитним продовженням.

Розуміння контексту пророків, їх основної ролі, допомагає нам краще зрозуміти їх послання. Серед багатьох можливих тем, які об'єднують пророків у їх посланні, незалежно від часу коли вони пророкували, міста в якому їх послання лунало, і ситуації яким було адресоване їх пророче звернення. Вивчаючи роль пророків та їх пророчої діяльності в історії суспільства було вирішено зосередитися на трьох взаємопов'язаних моментах: 1) контексті, в якому пророків найкраще зрозуміти; 2) їхній основній ролі; 3) ключовому пророчому посланні.

Пророки у контексті завіту. Найпродуктивнішою інтерпретативною лінзою для розуміння пророків у межах старозавітного канону є завіт (беріт) (Brueggemann, 1994, с. 43–69; Goldingay, 2010, с. 114–134; Walzer, 2018, с. 1–16). Завіт – або, як його іноді перекладають, договір – це угода, запропонована вільним Богом звільненому народові, виведеному з єгипетського рабства. Умови цього завіту сформульовані водночас лаконічно, вимогливо й радикально: *«Я буду вашим Богом, а ви будете Моїм народом»* – або ж: *«Я буду вашим Сувереном, а ви – Моїми підданими»* (Кн. Левіт 26:12). Саме ці завітні стосунки між Богом Ізраїля та самим Ізраїлем становлять головну драму біблійної історії, у якій пророки відіграють одну з ключових ролей.

Завіт слід сприймати не як юридичну формальність, а як запрошення вільного Бога через живі стосунки зі звільненим народом втілити в історії не лише Божу мрію про людину, але й людську мрію про саму себе. Йдеться про формування простору, в якому самореалізація стає можливою, а також таких стосунків, у яких вона не сприймається як змагання

з іншим, а як особистий внесок у спільне благо. Однак одне – погодитися з таким запрошенням, і зовсім інше – втілити його в життя. Звільнений народ досить швидко прийняв запропоноване бачення можливого майбутнього, не до кінця усвідомивши, що воно не реалізується автоматично. Для втілення завітної мрії недостатньо лише бажання, воно вимагає тривалої вірності, волі та зусиль.

У цьому контексті основна роль пророка полягає в тому, щоб нагадувати народові завіту про умови самого завіту. Від їх дотримання або порушення залежать подальші стосунки між Богом та Ізраїлем, реалізація Божого задуму щодо народу, його покликання і, зрештою, його історична доля. Пророче нагадування стає особливо невідкладним у ті моменти, коли народ піддається спокусі відхилитися або навіть відступити від завітних зобов'язань.

Саме тоді Бог піднімає Своїх слуг – пророків – і через їхнє слово нагадує вибраному народові про добровільну згоду разом із Ним будувати альтернативну модель суспільства, де свобода поєднується з порядком, а наріжним каменем є справедливість (Heschel, 1962, с. 249–281; Brueggemann, 2016, с. 39–70).

У період ізраїльської монархії політична й релігійна еліти за своєю суттю дедалі менше відрізнялися від домінуючих навколишніх культур, внаслідок чого поняття «вибраності» в народі завіту з часом набуло спотвореного значення. Замість етичної та якісної відмінності народу завіту від навколишніх народів, вибраність стала підґрунтям внутрішнього соціального поділу. Апогеєм цієї деформації завітної ідеї став наймудріший цар Ізраїля – Соломон (Brueggemann, 2018).

В юдейській традиції, сформованій на основі Старого Завіту, справедливість є недоторканою: заданим порядком у самій структурі творіння за волею Бога-Творця, Ягве. Натомість постійній і радикальній деконструкції підлягають усі претензії на істину, які слугують легітимації несправедливості (Brueggemann, 2016, с. 39).

Справедливість у пророчому слові набуває чіткого соціального й політичного виміру та постає залежною від кількох ключових чинників: сформованого світогляду (духовності), характеру лідерства, справедливості судової системи, а також здорового й збалансованого

ставлення до матеріальних благ і соціальних відносин. Інакше кажучи, справедливість можлива лише там, де формується відповідне бачення світу, діє відповідальне керівництво, функціонує система правосуддя та забезпечується справедливий розподіл. Саме на ці взаємопов'язані сфери пророки послідовно звертають увагу у своєму служінні (Brueggemann, 2016, с. 39–71).

Справедливість у пророчому слові набуває чіткого соціального й політичного виміру та постає залежною від кількох ключових чинників: сформованого світогляду (духовності), характеру лідерства, справедливості судової системи, а також здорового й збалансованого ставлення до матеріальних благ і соціальних відносин. Інакше кажучи, справедливість можлива лише там, де формується відповідне бачення світу, діє відповідальне керівництво, функціонує система правосуддя та забезпечується справедливий розподіл. Саме на ці взаємопов'язані сфери пророки послідовно звертають увагу у своєму служінні.

Основна роль пророків. Основна роль пророків у контексті завіту полягає в тому, щоб бути підричним елементом щодо замкненої системи, сформованої елітою. Вони вказують на тріщини, що з'являються в, здавалося б, міцних і захисних стінах цієї системи, тріщини, через які вона може зруйнуватися, якщо не буде вжито необхідних заходів. Саме тому пророк має залишатися незалежним від будь-якої влади – як релігійної (священства), так і політичної (царя), – аби мати змогу звертатися до неї з Божим посланням.

Цей аспект розглядали, зокрема, Авраам Йошуа Гешель, Джонатан Сакс та Еріх Фромм. Попри те, що кожен з них підходив до вивчення пророків з різних точок зору, їхні підходи взаємно доповнюють один одного. Так, Гешель у своїй класичній праці «Пророки» (1962) досліджує пророче служіння в межах біблійної теології. Рабин Джонатан Сакс у численних працях, присвячених публічній ролі сучасного юдаїзму, розмірковує про релігійне та політичне значення пророків у ТаНаХу. Еріх Фромм у своєму есеї «Пророки і жреці» наголошує на моральному та етичному вимірах пророчої ролі. Особливо показовим є те, що, незважаючи на відмінність підходів і контекстів, усі троє розглядають пророка не як функціонера релігійної

системи, а як постать радикальної відповідальності, яка перебуває в напруженні між Богом, суспільством і історією.

Для Авраама Гешеля пророк – це насамперед *людина самотня*. Його самотність не романтична, а екзистенційна. Пророк є викликом для усіх: для патріотів пророк виглядає руйнівником, для благочестивого натовпу – богохульником, для влади – бунтівником: навіть якщо його не почують, то не зрозуміють і не запишуть, він не може мовчати. У словах пророка невидимий Бог стає почутим. Пророк це людина, яка на глибокому рівні тут і тепер проживає Божу залученість, біль, гнів, співчуття і любов до світу. Бог у пророків це не байдужий Абсолют, а Той, Хто глибоко реагує на несправедливість, насильство й ідолопоклонство. Пророк “чує” цей Божий біль і передає його мовою людських слів, через що він страждає, і проживає глибоку екзистенційну самотність (Heschel, 1962, с. 22027).

Джонатан Сакс у своїх численних працях підкреслює цю ж думку, але з іншого боку – історичного і соціального. Пророки, наголошує він, не мали жодної формальної влади, не були царями, не належали до царського двору, здебільшого, – не були священиками і не займали посад у культовій ієрархії, їх не обирали, вони не мали мандату більшості й часто були непопулярними. Сучасники рідко прислухалися до їх слів, але саме їх голоси були збережені, пережили імперії та стали частиною Танаху: тобто авторитет пророка не походить із влади, але з істини. Саме тому голос пророків звучить крізь століття (Sacks, n.d.b).

Еріх Фромм, у свою чергу, читає пророків крізь призму гуманістичної етики. Для нього вони не є відстороненими спостерігачами історії. Людність не є для них зовнішнім об’єктом аналізу, вона живе всередині них. Саме тому, що пророки бачать істину, вони відчувають внутрішній обов’язок її проголошувати. Вони не маніпулюють страхом і не погрожують, відкриваючи перед людиною альтернативу – інший шлях, інші суспільні стосунки, інше майбутнє. Пророче служіння не є кар’єрною амбіцією, а бажання «стати пророком» є ознакою лжепророків: пророк говорить не тому, що хоче, а тому, що не може не говорити (Fromm, 1963, с. 130).

Пророче послання пророків: духовність, лідерство, і система правосуддя.

Питання лідерства. Попри те, що саме слово «лідер» у Писанні згадується нечасто, а тема лідерства присутня радше імпліцитно (Goldingay, 2000, с. 1–24; 2010, с. 266–271), у пророчій традиції – а згодом і в служінні Ісуса – саме на лідерство, а не на народ загалом, покладається першочергова відповідальність за стан спільноти. Релігійні лідери своїм стилем служіння і поведінкою в богослужінні фактично моделюють духовність народу та його уявлення про віру. Саме від лідерів і їхнього особистого життєвого прикладу значною мірою залежить, чи буде духовність спільноти цілісною і щирою, чи ж роздвоєною та облудною. Пророк Єремія наголошує: *«Горе пастирям, які гублять і розганяють отару мого пасовиська, – говорить Господь... Ви розпоростили Мою отару, прогнали її і не доглядали її»* (Єремія 23:1-2).

Пророк Єзекиїль, присвячуючи релігійному лідерству окремі пророцтва, викриває пастирів, які пасуть самих себе, нехтуючи отарою, і проголошує Боже рішення усунути їх від служіння, притягнувши до відповідальності за зловживання владою та зраду довіреної їм спільноти.

«Сину людський, провісти пророцтво щодо пастирів Ізраїлю, – пророкуй і скажи їм, отим пастирям, що говорить Владика Господь: Горе пастирям Ізраїлю, котрі пасуть самих себе! Хіба не отару повинні пасти пастирі?... Тому, пастирі, послухайте Господнє слово! Як Я живий, – говорить Владика Господь, – оскільки Моя отара була здобиччю, і Мої вівці стали поживою для всіх хижих звірів, через те що не було пастиря; позаяк Мої пастирі не дбали про Мою отару, пасли самих себе, а Моїх овець не пасли, тому ви, пастирі, слухайте Господнє слово! Так говорить Владика Господь : Ось Я виступаю проти пастирів і притягну їх до відповідальності за Мою отару, – Я усуну їх і більше не дозволю їм пасти Мою отару. Пастирі більше не будуть пасти самих себе. Я вирву Моїх овець з їхнього рота, аби вони (вівці) більше не були їхньою поживою.» (Єзекиїль 34:2, 7-10).

Пророки наполягають: справжнє лідерство – це не перебування *над* законом, а підпорядкування тому самому закону, якому підлягає весь народ, і свідчення цього через особистий приклад. Пророк Ісаїя описує стан політичного лідерства свого часу такими словами: *«Князі твої – бунтівники, товариші зlodіїв; усі*

люблять хабарі й женуться за винагородами; сироті не чинять правосуддя, і справа вдови до них не доходить» (Ісаїя 1:23).

Корумповане лідерство – це лідерство, що шанує злочинців і збагачується за рахунок зубожіння власного народу. Воно не має морального права очікувати або вимагати від народу законслухняності, адже факт існування закону не гарантує законності в суспільстві. Для пророків законність стає можливою лише тоді, коли політичне лідерство саме стає взірцем виконання закону, а принцип справедливості – його засадничою основою. Рівність перед законом стає реальністю лише за умови, що політичні лідери першими підкоряються вимогам закону, шанобливо ставляться до нього і безкомпромісно реагують на будь-які його порушення. Якщо ж лідерство перестає бути формою жертвовного служіння і перетворюється на інструмент зловживання владою – не варто очікувати поваги з боку народу. Лідерство, яке служить власним інтересам або інтересам вузького кола наближених втрачає моральну легітимність у очах спільноти. Пророк Міхей наголошує:

«Послухайте ж ви, начальники роду Якова й старійшини дому Ізраїля, котрі зневажаєте правосуддя й викривляєте все пряме... Його можновладці судять за хабар, його священики навчають за винагороду, а його пророки провіщають за гроші, й при цьому спираються на Господа, кажучи: Хіба ж Господь не серед нас?» (Міхей 3:9-11).

Питання духовності. Постійна спокуса відхилення від умов завіту супроводжувала народ завіту впродовж усієї його історії. Особливо гостро ця спокуса проявлялася в лідерстві – насамперед релігійному, яке, замість турбуватися про духовні потреби спільноти, дедалі більше зосереджувалося на власних інтересах. Використовуючи своє становище як інструмент контролю над простим народом, таке лідерство вимагало від інших того, чого саме не виконувало. Звершуючи богослужіння, воно водночас вважало, що служіння Богові не зобов'язує до служіння людям у їх потребах. У результаті служіння Богові та служіння ближньому було штучно розділене, а поклоніння живому Богові та поклоніння різним ідолам було небезпечно змішане. Таким чином, у народі завіту з одного боку утвердилася ідолопоклонницька релігійність, а з іншого – розділена духовність. Саме

цей внутрішній розлам є однією з наскрізних тем, що об'єднує пророків або, принаймні, імпліцитно присутня в більшості їхніх послань (Ісаїя 1:10-15, 16-20; Єремія 5:30-31; 7:1-4; Осія 4:4-10, 11-14; 6:6; Амос 4:4-5; 5:21-24; 7:10-17; Міхей 2:6-11; 6:6-8).

Так пророк Єремія викриває небезпеку одночасного поклоніння Яхве і ідолам інших народів:

“Адже всі вони кажуть дерев'яному ідолу: Ти – мій отець! – як і кам'яному: Ти нас породив! До Мене ж вони повернулись спиною, а не обличчям, хоча в час своєї неволі кликатимуть до Мене: Устань і спаси нас! А де ж твої боги, яких ти собі наробила, дочко Сіону? Нехай встануть і, якщо зможуть, нехай тебе врятують, коли трапиться лихо! Адже, скільки в тебе міст, Юдеє, стільки в тебе і богів!?” (Єремія 2:27-28)

Рав Джонатан Сакс (n.d.b) стверджує що таке релігійне: *«...ідолопоклонство було не тільки помилковим, воно було згубним. Воно розглядало всесвіт, як сукупність сил, які часто конфліктували між собою. Перемога діставалася сильнішим. Сила перемагала право. Найсильніші виживали, а слабкі гинули»,* тобто відбувалося все те, що безпосередньо суперечило тому що передбачали завітні умови.

З іншого боку пророк Ісаїя викриває наскільки згубно розділення або відділення в богослужінні виконання усіх релігійних ритуалів від турботи про тих, хто в особливий спосіб суспільно вразливий, або потребує особливого піклування та справедливості:

«Навіщо Мені безліч ваших жертв? – говорить Господь. – Я переситився всепаленнями з баранів, жиром відгодованих телят, – крові биків, овець та козлів Я не бажаю!.. Не приносьте більше даремних дарів! Ваше кадіння стало огидним для Мене! Новомісяччя, суботи й скликання зборів Я не можу терпіти – беззаконня разом зі святкуванням! Ваші новомісяччя і ваші свята ненавидить Моя душа! Вони стали для Мене тягарем, – Я змучився їх нести!.. І коли ви простягаєте свої руки, Я відвертаю від вас Свої очі; навіть якщо б ви примножували ваші молитви, Я не слухатиму вас. Ваші руки закривавлені!..» (Ісаїя 1:11, 13-15).

«Обмийтеся, станьте чистими, усуньте ваші злі вчинки з-перед Моїх очей, – перестаньте чинити зло, навчіться робити добро,

дотримуйтесь правосуддя, рятуйте пригнобленого, захищайте сироту і заступайтесь за вдову!» (Ісаїя 1:16-17).

Альберто Мелло (2014) у своїй праці «Хто такі пророки» стверджує, що: *«Ісаїя – наймилосердніший критик богослужіння, критик не тільки його нещирості, не тільки поділу правосуддя і релігійності, а й – як сам він виражається – змішання беззаконня зі святкуванням»* (Mello, 2014, с. 63).

Вочевидь для пророків поклоніння Богу, яке відділене від служіння людині, є небезпечним, оскільки відокремлює ставлення до Бога від ставлення до людини, яка є носієм образу та подоби Божої.

Завітна духовність у посланні пророків є радикально простою: якщо я прагну поклонятися Богові, то маю схилитися перед соціально вразливою людиною. Богові я догоджаю не стільки богобійним виконанням релігійних обрядів і ритуалів, скільки гідним і шанобливим ставленням до іншого – насамперед, до того, хто перебуває в залежному становищі від мене, а не я від нього. Пророки у своєму посланні наполягають на тому, що релігійні лідери народу, а разом із ними й сам народ, виявилися неспроможними чітко розмежувати вірність Ягве та поклоніння іншим божествам. З іншого боку, люди штучно відокремили поклоніння Богові від служіння людям, передусім, соціально вразливим. Унаслідок цього богослужіння Богові було відділене від милосердя й співчуття до ближнього, особливо до нужденного.

Питання справедливості в системі правосуддя. Наявність справедливості в суспільстві та її реальна доступність для кожного – особливо для найбільш вразливих, таких як вдови, сироти та чужинці – є тим, що покликане принципово відрізнити народ Завіту від навколишніх народів. У пророчій традиції справедливості не мислиться як привілей для окремих груп, але як універсальне благо. Саме тому пророки наполегливо пов'язують справедливість із відповідальністю політичного та судового лідерства. Зусилля влади, згідно з умовами Завіту, мають бути спрямовані не на забезпечення комфортного життя для себе чи вузького кола наближених, а на утвердження такої системи правосуддя, у межах якої кожен може отримати справедливий захист і чесне

рішення – незалежно від свого статку, соціального статусу чи впливу. Лише дієва система правосуддя, у якій закон застосовується однаково до всіх, робить справедливість живою і реальною, а не декларативною.

Крістофер Райт, посилаючись на Джона Голдінгея, слушно зауважує, що коли пророки говорять про справедливість, вони використовують *«єврейські слова, які є конкретними іменниками, на відміну від абстрактних понять. Йдеться не про ідею, над якою слід розмірковувати, а про конкретну дію, яку необхідно здійснювати»* (Wright, 2004, с. 257). Судді та політична еліта виявляються нездатними (або небажаючими) забезпечити чесну судову систему та запобігти зловживанню владою. Саме тому пророки виявляють глибокий скепсис щодо заяв влади про справедливість, адже ті самі, хто проголошує її, водночас виступають судьями й бенефіціарами системи. Цей стан радикальної моральної деградації яскраво описано у пророка Осії:

«Бо немає правди, немає милосердя і немає пізнання Бога на землі... насильство розливається, і кров слідує за кров'ю» (Осія 4:1-2).

Для пророків пізнання Бога безпосередньо пов'язане з практикою справедливості (Sacks, n.d.a). Політичні лідери відповідають за утвердження справедливості через систему правосуддя так само, як релігійні несуть відповідальність за формування духовності народу. Хоча, на перший погляд, ці сфери можуть здаватися розмежованими, у пророчій традиції вони нерозривно пов'язані. Духовність виходить за межі храмового богослужіння й не зводиться до виконання релігійних чи ритуальних обов'язків, а безпосередньо формує ставлення до іншого в публічному просторі. Водночас справедливість не є винятково юридичною категорією, але становить засадничий вимір автентичного поклоніння Богові. Як слушно підсумовує Джонатан Сакс:

«благочестя без справедливості, релігійна строгість без співчуття, любов до Бога без любові до ближнього – усе це становить глибоку духовну поразку» (Sacks, n.d.c).

Саме тому пророки так різко викривають конкретні зловживання влади. Амос прямо пов'язує економічне гноблення з корупцією в судовій системі: *«Ви гнітите праведного, берете хабарі і відитовхуєте убогих від брами»*

(Амос 5:11-12). Авраам Гешель радикалізує цей пророчий закид, наголошуючи, що справедливість у біблійній традиції є не людським винаходом, а трансцендентною вимогою самого Бога: «для Бога справедливість настільки ж істотна, як і саме дихання» (Heschel, 1962, с. 253–254).

Стан суспільства, у якому система правосуддя зруйнована, пророк Ісаїя описує як трагедію вірного міста: «Якою ж розпусницею стало колись вірне місто Сіон, сповнене правосуддя! Там панувала справедливість, а тепер – убивці!» (Ісаїя 1:21). У ситуації, коли справедливість відсутня в самій системі правосуддя, постає радикальне питання: де її шукати людині – особливо тій, яка є незахищеною? Якщо справедливість доступна лише тим, хто має владу, багатство й зв'язки, то йдеться вже не про справедливість, а про інструмент сильного для просування власних інтересів.

Саме тому, як зауважує Маркус Борґ, у пророчій традиції Бог «неодноразово відкидає поклоніння через відсутність справедливості, але ніколи не відкидає справедливість через нестачу поклоніння» (Borg & Crossan, 2006, с. 44). Храм, який стає місцем, «де релігійність прикриває несправедливість, приречений на зруйнування, оскільки перетворюється на «лігво розбійників» (Borg & Crossan, 2006, с. 46).

У пророчій традиції справедливість постає не як абстрактний ідеал, а як конкретний критерій вірності Завіту, за яким оцінюється передусім діяльність політичного й судового лідерства. Пророки послідовно викривають неспроможність влади забезпечити дієву й доступну для всіх систему правосуддя, у якій закон служить захисту вразливих, а не інтересам сильних. Саме в цій сфері, а не лише у ритуальній чи культовій площині, виявляється справжній стан духовності народу: там, де правосуддя спотворене, поклоніння втрачає автентичність, а пізнання Бога зводиться до порожньої декларації.

Відповідальне лідерство – тобто лідерство, здатне до самообмеження й достатньо зріле, щоб розуміти владу не як привілей, а як засіб служіння тим, хто перебуває в потребі, – разом із цілісною духовністю, безкомпромісною до ідолопоклонства й водночас милосердною до людини, особливо до тієї, яка є залежною від влади, а не навпаки, та наявністю дієвої

справедливості, доступної навіть найнижчому члену суспільства, становлять наріжні засади здорового суспільного устрою. Саме на цих вимірах зосереджується пророчна критика: вони формують ядро пророчого послання і проходять крізь усю пророчу традицію червоною ниткою – незалежно від історичних обставин, адресатів чи конкретних форм пророчого звернення.

Ісус продовжує пророчу традицію. Ісус не лише продовжує пророче служіння старозавітних пророків, але й заново актуалізує ті самі першочергові питання, які, згідно з пророчим посланням, потребують негайного перетворення. Євангеліє від Матвія не випадково відкриває новозавітний канон і посідає перше місце серед чотирьох канонічних Євангелій. Саме воно в логічний і богословськи послідовний є способом продовжувати той наратив, яким завершується остання пророча книга єврейського канону – книга Малахії (Рор, 2024, с. 92–93).

По-друге, невідповідно Євангеліє від Матвія часто називають «Євангелієм виконаних пророцтв», адже в його оповіданні все, що відбувається – від народження Ісуса, через ключові етапи Його публічного служіння і аж до страждань, – осмислюється як здійснення того, що було передбачене пророками. Іншими словами, вчення, місія і доля Ісуса представлені Матвієм у світлі пророчого сповнення.

Третя причина, і ключова для цього дослідження, полягає у триразовому використанні словосполучення «закон і пророки» в Євангелії від Матвія – у вирішальних твердженнях Ісуса, які визначають Його ставлення до Закону та підсумовують його сутність (Матвія 5:17; 7:22 і 22:40). Серед богословів і коментаторів Матвія існують різні тлумачення того, що саме Ісус мав на увазі, стверджуючи: «Не думайте, що Я прийшов відмінити Закон і Пророків; Я не прийшов відмінити, але сповнити» (Матвія 5:17). Це «виконання» інтерпретується як досягнення передбачуваної мети Закону, його есхатологічне завершення, христологічна реконфігурація, або ж наративна й спільнотна актуалізація у житті матвіївської спільноти.

У цьому дослідженні пропонується розуміти дане твердження як виконання первинного наміру Закону в пророчому дусі, тобто в межах пророчої традиції. Використовуючи

словосполучення «закон і пророки», Матвій стверджує, що Ісус свідомо продовжує пророчу лінію і, подібно до пророків, наголошує на тих самих завітних вимогах Тори, які вони проголошували до Нього. Своїм служінням Ісус втілює не букву Закону, а його дух – початковий намір, втрачений народом у прагненні правильного, але формалізованого розуміння Закону (Матвія 5:20 і 23:23). Інакше кажучи, в Євангелії від Матвія Ісус не лише сповнює пророцтва щодо Свого народження, публічного служіння і страждань, але й виконує, підкреслює та радикально актуалізує у Законі те саме, на чому наполягали пророки до Нього (Матвія 5:12).

Для Ісуса у Євангелії від Матвія питання лідерства, особливо релігійного, враховуючи час і релігійно-політичні обставини, а також питання цілісної чи розділеної духовності й соціальної справедливості залишаються надзвичайно актуальними.

Питання лідерства. Зіткнувшись із численними потребами та проблемами народу (описаними в Матвія 8–9 розділах), Ісус змилювався і послужив людям, охарактеризувавши їх стан як *«втомлених та розпорошених овець, які не мають пастуха»* (Матвія 9:36). Постає питання: чи йдеться тут про повну відсутність лідерів, чи про брак належних, відповідальних наставників, для яких служіння народу та задоволення його потреб є першочерговим завданням? Трохи згодом, порівнюючи власне служіння зі служінням Івана Хрестителя – яке, зауважмо, не привернуло особливої уваги натовпу – Ісус закликає народ до себе словами: *«Прийдіть до Мене всі втомлені та обтяжені...»* (Матвія 11:28). Цікаво, від чого саме втомився народ: від тягара гріха, відсутності справедливості, духовності, що не приносить плодів, чи від лідерства, яке мислить перш за все про себе, а не про потреби людей? І чи не є ця «втома» комплексним станом, в якому поєднується соціальна, духовна та моральна напруга народу, на який Ісус відповідає своїм служінням – яке й є втіленням справжнього лідерства?

Лідерство як служіння, яке моделює Ісус власним прикладом викриває невідповідність існуючого лідерства в народі, та налаштовує лідерів проти Ісуса. Матвій бачить лідерство Ісуса як втілення низки пророцтв Ісаї 11:1-5, і особливо 42:1-4 розділу:

«Ось Мій Слуга, Якого Я обрав, Мій Улюблений, що Його вподобала душа Моя; Я покладу Духа Мого на Нього, і Він сповіщатиме суд народам. Він не буде змагатися, не буде кричати, ніхто не почує на майданах Його голосу. Надламані тростини Він не доламає і тліючого тнота не загасить, доки не доведе правосуддя до перемоги. І на Його Ім'я будуть надіятися народи!» (Матвія 12:18-21)

У світлі цього пророцтва Матвій тлумачить лідерство Ісуса не як домінування чи панування над людьми, а як служіння їм у їхніх конкретних потребах. Як Месія, Ісус не вступає у публічну боротьбу за владу, характерну для політичного світу, Його боротьба спрямована не на здобуття статусу чи контролю, а на добробут людини. Водночас у пророчому дусі Ісус постає вимогливим і різким щодо лідерів, які зловживають владою або нехтують відповідальністю, але милосердним і співчутливим до народу, який несе на собі тягар їх рішень. Він діє не через примус чи гучну демонстрацію сили, а через делікатну увагу до людини та її глибинних духовних потреб. Тож лідерство Ісуса – це сила в поєднанні з лагідністю, справедливістю – із милосердям, а влада – зі служінням. На відміну від політичного лідерства, яке нерідко стає джерелом страждання народу, Ісус як лідер солідаризується з тими, ким керує: Він перебуває з народом у його стражданнях і, зрештою, страждає за народ: Він *«прийшов не для того, щоб Йому служили, а щоб послужити й віддати Свою душу як викуп за багатьох»* (Матвія 20:28).

Питання духовності. У Нагорній проповіді Матвій подає центральну частину вчення Ісуса, яку Він відкриває своїм ставленням до Закону. Ісус наголошує, що прийшов не порушити Закон – як це могло здаватися релігійному лідерству, – а виконати його (Матвія 5:17). Водночас це твердження завершується різкою й провокативною заявою про кризу праведності саме тих, хто вважався її носіями: книжників і фарисеїв.

«Тож кажу вам, що коли ваша праведність не перевищить праведності книжників і фарисеїв, то не ввійдете до Царства Небесного» (Матвія 5:20).

Вестергольм (1992, с. 609–614) підсумовує, що праведність або духовність тих, хто відгукнувся на проголошення Царства Божого,

має не просто відповідати наявним релігійним стандартам, а перевершувати їх. Тож тут постає ключове питання, особливо з огляду на спосіб життя та богословські переконання книжників і фарисеїв: у чому полягає криза або невідповідність їхньої праведності? Що саме Ісус вважає недостатнім або хибним у тій набожності, якій вони навчали? Більше того, якщо праведність книжників і фарисеїв визначалася, насамперед, дотриманням і виконанням вимог Закону, то постає ще гостріше запитання: що саме було хибним у їхньому розумінні Закону та в способі його виконання? Чи йдеться про формалізацію заповідей, редукцію Закону до зовнішньої поведінки, чи про втрату його внутрішнього, реляційного та етичного спрямування?

Якщо погодитися з пропозицією Райта (1992, с. 386-387), викладеною в книзі *Новий Завіт і народ Божий*, де він пропонує читати 23-й розділ Євангелія від Матвія як своєрідне дзеркальне відображення Нагорної проповіді, тоді відкривається можливість конкретніше відповісти на питання, що саме було хибним у розумінні та застосуванні Закону фарисеями й книжниками часів Ісуса. *«Все, що лише скажуть вам, робіть і виконуйте, але так, як вони, не чиніть, бо вони кажуть і не роблять»* (Матвія 23:3).

Йдеться про буквальне й фрагментарне розуміння вимог Закону, зовнішню, лицемірну праведність, втрату його цілісного наміру та духу: *«Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, бо даєте десятину з м'яти, кропу й кмину, а занедбали найважливіше в Законі: суд, милосердя та віру; і це належить робити, і того не залишати»* (Матвія 23:23).

Пророча традиція наголошує на розумінні первісного задуму та загального духу Закону, а не на суворому дотриманні його буквальних приписів, які можуть спотворювати його початковий сенс. Як зауважує апостол Павло: *«Він дозволив нам стати служителями Нового Завіту – не букви, а Духа, бо буква вбиває, а Дух оживляє»* (2 Коринтянам 3:6).

Питання праведності як справедливості. Праведність у Матвія, так само як і у пророків, має виразний соціальний вимір і виявляється у практиках соціальної справедливості (Русин, 2025, с. 125–165): праведність постає одним із ключових критеріїв участі в Царстві Божому, яке розуміється як продовження завітних відносин,

що тепер охоплюють не лише народ завіту, але й усі народи (Caragounis, 1992, с. 417-430). Серед богословів і коментаторів Євангелія від Матвія точаться дискусії щодо того, як найкраще перекладати одне з центральних понять цього Євангелія – *δικαιοσύνη*: як *«праведність»* чи як *«справедливість»*. Навіть ті дослідники, які наполягають на перекладі *δικαιοσύνη* як *«праведність»* (Hagner, 1993, с. 87–97; Davies & Allison, 2004, с. 64–72; France, 2007, с. 158–170; Ulrich Luz, 2007, с. 184–203), застерігаючи, що переклад *«справедливість»* може суттєво звужити зміст цього поняття, водночас підкреслюють, що праведність у Матвія не може зводитися ані до легалізму, ані до приватної побожності. Вона невід'ємно включає соціальну відповідальність, тобто йдеться про особисту вірність Богу, яка одночасно виявляється у практиках соціальної справедливості.

У Євангелії від Матвія Ісус двічі, у контексті закидів щодо невідповідності Його поведінки Закону, цитує пророка Осію – постать, яку старозавітні богослови справедливо вважають пророком Завіту (Brueggemann, 2012, с. 284–300). Посилаючись на Осію 6:6 *«Милосердя хочу, а не жертви»*, Ісус щоразу радикально переосмислює зміст законної праведності. У першому випадку (Матвія 9:9-15,13) Він підкреслює соціальний вимір праведності, наголошуючи, що виконання Закону не вимагає відмежування від інших задля збереження особистої набожності чи ритуальної чистоти, а, навпаки, передбачає відкритість і відповідальність у ставленні до тих, хто перебуває поза межами «свого» кола. Тут праведність у відповідності до Закону виявляється не через виключення, а через включення тих, хто не відповідає ustalеним очікуванням і нормам. У другому випадку (Матвія 12:1-8,7) Ісус демонструє, що законна праведність не зводиться до дотримання заборон, а спрямована на збереження і спасіння людського життя. Таким чином, праведність у Матвія не означає відмежування від «інакшого», але, навпаки, постає як неочікувана інакшість для нього самого: вона не є логікою заборони, а логікою допомоги й служіння. У цьому сенсі праведність у Матвія відповідає осівому розумінню вірності: так само як у Осії не існує ритуальності без вірності Яхве, у Матвія немає праведності без справедливості, тобто без трансформації стосунків.

Завершальне повчання Ісуса в Євангелії від Матвія (25:31–46) про остаточну долю праведників і неправедників, чітко окреслює матвіївське розуміння праведності. Доля праведників безпосередньо пов'язана з тим, як вони ставляться до «одного з цих найменших», адже саме це ставлення постає вирішальним критерієм суду. Образ «менших» (Матвія 10:4; 18:6, 10, 14; 25:40, 45) є однією з ключових богословських категорій у Матвія, навколо якої точаться значні інтерпретаційні дискусії. Вирішальним при цьому є те, що Христос радикально ототожнює Себе саме з «меншими» і тлумачить служіння їм як служіння Собі. Ставлення до «менших» таким чином стає ознакою і критерієм справжньої, цілісної праведності, яка протиставляється праведності книжників і фарисеїв (Матвія 5:20). Така праведність має виразний соціальний вимір і відповідає пророчому розумінню духовності, в якому служіння Богові невід'ємно поєднується зі служінням соціально вразливим, оскільки саме в цьому служінні виявляється справедливість, яку не здатна забезпечити формальна система правосуддя.

Висновки. Підсумовуючи пророчу традицію Старого Завіту та служіння Ісуса в Євангелії від Матвія, можна виокремити три взаємопов'язані виміри пророчої місії, які залишаються визначальними і для Церкви сьогодні: лідерство, духовність і справедливість.

Питання лідерства в пророків і в Ісуса постає не як володіння владою, а як служіння через вразливість. Саме ставлення до соціально незахищених і маргіналізованих стає критерієм істинного лідерства: лідер виявляється тим, хто здатний говорити людині не те, що вона прагне почути, і не те, що їй зручно вважати потрібним, а те, що насправді служить їй благу. Таке лідерство не нав'язує себе силою і не маніпулює очікуваннями, а виявляється у відповідальній турботі й конкретному піклуванні про потреби вразливих, а не у потуранні примхам сильних.

Питання духовності у пророчій перспективі так само визначається ставленням до вразливих. Пророки й Ісус наполягають на цілісності життя, в якому віра перевіряється не риторикою, а практикою. Бути прикладом у тому, що

проголошується і чого очікують від інших, означає насамперед здатність бачити, чути і служити тим, хто позбавлений голосу. Уявлене майбутнє Царства Божого, проголошене словом, стає видимим уже тепер через конкретні дії любові й милосердя. Така духовність виявляється у цілісній місії, складовими якої є проголошення Царства Божого, служіння соціально вразливим, пророчий голос у публічному просторі від імені безголосих, відстоювання прав безправних і захист беззахисних. Вона спрямована не на контроль над іншими, а на формування власного життя у світлі Божої волі.

Питання справедливості постає як безумовний критерій вірності цій пророчій місії. Якщо справедливість недоступна кожному, вона недоступна нікому; якщо вона не досягає найбільш уразливих і незахищених у спільноті Христа, тоді вона втрачає саму свою сутність. Саме тому в біблійній пророчій традиції справедливість ніколи не є абстрактним принципом, а завжди виявляється у конкретних практиках захисту й відновлення гідності тих, кого система залишає поза увагою.

Тож, у загальному підсумку, пророк постає фігурою радикальної свободи, радикальної відповідальності і послання. Він не володіє владою, а є викликом владі, як релігійній так і політичній; він не представляє систему, а викриває її сутність вказуючи що в системі не сприяє справедливості а заважає їй; не пропонує зручних відповідей, але відкриває горизонт можливої справедливості і дає надію. Саме тому пророчий голос залишається незамінним – тоді, коли домінуючі наративи прагнуть закритості, самозаспокоєння і мовчання.

Якщо в пророчій літературі критика лідерства здебільшого набуває вербальної форми – через слово викриття, застереження й осуд, – то в служінні Ісуса ця критика здійснюється насамперед через Його особистий приклад. Саме спосіб життя і характер служіння Ісуса викривають глибоку невідповідність існуючих моделей лідерства Божому задуму, і цим самим не лише оголюють кризу влади, але й неминуче провокують спротив і ненависть з боку тих лідерів, чия легітимність та авторитет опиняються під загрозою.

Список використаних джерел:

- Іванов, М. (2024). Проповідники і пророки: взаємодія покликання і дарів. *Богомисліє: літературно-богословський альманах*, 34(2), 86–105.
- Мур, М. (2020). *Хроніка Месії: Нарис життя Ісуса Христа в хронологічній послідовності*. Книгоноша.
- Рор, Р. (2024). *Роздуми в очікуванні Різдва*. Свічадо.
- Русин, І. (2025). Блаженні голодні і спрагли праведності, бо вони наситяться. У О. Гейченко, Р. Соловій, Є. Устїнович (Ред.), *Блаженство і терор: Українська богословська відповідь на російську агресію* (с. 125–165). Дух і Літера.
- Betz, H. D. (1995). *The Sermon on the Mount*. Fortress Press.
- Borg, M. J., & Crossan, J. D. (2006). *The last week: The day-by-day account of Jesus' final week in Jerusalem*. HarperOne.
- Brueggemann, W. (1994). *A social reading of the Old Testament: Prophetic approaches to Israel's communal life*. Fortress Press.
- Brueggemann, W. (2012). *An introduction to the Old Testament: The canon and Christian imagination*. Westminster John Knox Press.
- Brueggemann, W. (2016). *God, neighbor, empire: The excess of divine fidelity and the command of common good*. Baylor University Press.
- Brueggemann, W. (2018). *The prophetic imagination* (40th anniversary ed.). Fortress Press.
- Caragounis, C. C. (1992). Kingdom of God/Heaven. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 417–430). InterVarsity Press.
- Carter, W. (2000). *Matthew and the margins: A sociopolitical and religious reading*. Orbis Books.
- Davies, W. D., & Allison, D. C. (2004). *Matthew: A shorter commentary*. T&T Clark International.
- Evans, C. A. (1992). Old Testament in the Gospels. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 579–590). InterVarsity Press.
- France, R. T. (2007). *The Gospel of Matthew*. Eerdmans.
- Fromm, E. (1963). Prophets and priests. In *On disobedience and other essays: The art of being* (pp. 127–150). Harper & Row.
- Goldingay, J. (2000). *Men behaving badly*. Paternoster Press.
- Goldingay, J. (2010). *Key questions about Christian faith: Old Testament answers*. Baker Academic.
- Guelich, R. A. (1982). *The Sermon on the Mount: A foundation for understanding*. Word Publishing.
- Hagner, D. A. (1993a). *Matthew 1–13* (Word Biblical Commentary, Vol. 33A). Word Books.
- Hagner, D. A. (1993b). *Matthew 14–28* (Word Biblical Commentary, Vol. 33B). Word Books.
- Hauerwas, S. (1981). *A community of character: Toward a constructive Christian social ethics*. University of Notre Dame Press.
- Hauerwas, S. (1983). *The peaceable kingdom: A primer in Christian ethics*. University of Notre Dame Press.
- Heschel, A. J. (1962). *The prophet*. Harper & Row.
- Hurst, I. D. (1992). Ethics of Jesus. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 210–222). InterVarsity Press.
- Keener, C. S. (1997). *Matthew*. InterVarsity Press.
- Luz, U. (1995). *The theology of the Gospel of Matthew*. Cambridge University Press.
- Luz, U. (2007). *Matthew 1–7*. Fortress Press.
- McKnight, S. M. (1992a). Justice, righteousness. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 411–416). InterVarsity Press.
- McKnight, S. M. (1992b). Matthew, Gospel of. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 527–541). InterVarsity Press.
- Mello, A. (2014). *Chi è profeta?* Edizioni Qiqajon.
- Moltmann, J. (1993). *The church in the power of the Spirit*. Fortress Press.
- Moo, D. J. (1992). Law. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 450–461). InterVarsity Press.
- Okesson, G. A. (2020). *A public missiology: How local churches witness to a complex world*. Baker Academic.
- Osborne, G. R. (2010). *Matthew*. Zondervan.
- Sacks, J. (n.d.a). *The prophetic view of sacrifice*. Retrieved from <https://www.yeshiva.co/midrash/44304>
- Sacks, J. (n.d.b). *The prophetic voice*. Retrieved from <https://outorah.org/p/840/>

Sacks, J. (n.d.c). *The world's most enduring moral voice – Introduction to Covenant & Conversation 5775 on ethics*. Retrieved from <https://blogs.timesofisrael.com/the-worlds-most-enduring-moral-voice-introduction-to-covenant-conversation-5775-on-ethics/>

Senior, D. (1996). *What are they saying about Matthew?* Paulist Press.

Snodgrass, K. (2008). *Stories with intent: A comprehensive guide to the parables of Jesus*. Eerdmans.

Stanton, G. N. (1992). Sermon on the Mount. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 735–744). InterVarsity Press.

Volf, M. (2011). *A public faith: How followers of Christ should serve the common good*. Brazos Press.

Volf, M., & McAnnally-Linz, R. (2016). *Public faith in action: How to think carefully, engage wisely and vote with integrity*. Brazos Press.

Walzer, M. (2018). *In God's shadow: Politics in the Hebrew Bible*. Yale University Press.

Warren, R. (2012). *Faith in the public square*. Bloomsbury.

Westerholm, S. (1992). Pharisees. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 609–614). InterVarsity Press.

Wright, C. J. H. (2004). *Old Testament ethics for the people of God*. Inter-Varsity Press.

Wright, N. T. (1992). *The New Testament and the people of God*. Fortress Press.

Wright, N. T., & Bird, M. F. (2024). *Jesus and the powers: Christian political witness in an age of totalitarian terror and dysfunctional democracies*. SPCK.

References:

Betz, H. D. (1995). *The Sermon on the Mount*. Fortress Press.

Borg, M. J., & Crossan, J. D. (2006). *The last week: The day-by-day account of Jesus' final week in Jerusalem*. HarperOne.

Brueggemann, W. (1994). *A social reading of the Old Testament: Prophetic approaches to Israel's communal life*. Fortress Press.

Brueggemann, W. (2012). *An introduction to the Old Testament: The canon and Christian imagination*. Westminster John Knox Press.

Brueggemann, W. (2016). *God, neighbor, empire: The excess of divine fidelity and the command of common good*. Baylor University Press.

Brueggemann, W. (2018). *The prophetic imagination* (40th anniversary ed.). Fortress Press.

Caragounis, C. C. (1992). Kingdom of God/Heaven. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 417–430). InterVarsity Press.

Carter, W. (2000). *Matthew and the margins: A sociopolitical and religious reading*. Orbis Books.

Davies, W. D., & Allison, D. C. (2004). *Matthew: A shorter commentary*. T&T Clark International.

Evans, C. A. (1992). Old Testament in the Gospels. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 579–590). InterVarsity Press.

France, R. T. (2007). *The Gospel of Matthew*. Eerdmans.

Fromm, E. (1963). Prophets and priests. In *On disobedience and other essays: The art of being* (pp. 127–150). Harper & Row.

Goldingay, J. (2000). *Men behaving badly*. Paternoster Press.

Goldingay, J. (2010). *Key questions about Christian faith: Old Testament answers*. Baker Academic.

Guelich, R. A. (1982). *The Sermon on the Mount: A foundation for understanding*. Word Publishing.

Hagner, D. A. (1993a). *Matthew 1–13* (Word Biblical Commentary, Vol. 33A). Word Books.

Hagner, D. A. (1993b). *Matthew 14–28* (Word Biblical Commentary, Vol. 33B). Word Books.

Hauerwas, S. (1981). *A community of character: Toward a constructive Christian social ethics*. University of Notre Dame Press.

Hauerwas, S. (1983). *The peaceable kingdom: A primer in Christian ethics*. University of Notre Dame Press.

Heschel, A. J. (1962). *The prophet*. Harper & Row.

Hurst, I. D. (1992). Ethics of Jesus. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 210–222). InterVarsity Press.

Ivanov, M. (2024). Propovidnyky i proroky: vzayemodiya poklykannya i dariv [Preachers and Prophets: The Interaction of Vocaton and Gifts]. *Bohomyslye: literaturno-bohoslovs'kyi al'manakh*, 34(2), 86-105. [in Ukrainian]

Keener, C. S. (1997). *Matthew*. InterVarsity Press.

Luz, U. (1995). *The theology of the Gospel of Matthew*. Cambridge University Press.

Luz, U. (2007). *Matthew 1–7*. Fortress Press.

- McKnight, S. M. (1992a). Justice, righteousness. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 411–416). InterVarsity Press.
- McKnight, S. M. (1992b). Matthew, Gospel of. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 527–541). InterVarsity Press.
- Mello, A. (2014). *Chi è profeta?* Edizioni Qiqajon.
- Moltmann, J. (1993). *The church in the power of the Spirit*. Fortress Press.
- Moo, D. J. (1992). Law. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 450–461). InterVarsity Press.
- Mur, M. (2020). *Khronika Mesii: Narys zhyttia Isusa Khrysta v khronolohichnii poslidovnosti* [Chronicle of the Messiah: An outline of the life of Jesus Christ in chronological order]. Knyhonosha. [in Ukrainian]
- Okesson, G. A. (2020). *A public missiology: How local churches witness to a complex world*. Baker Academic.
- Osborne, G. R. (2010). *Matthew*. Zondervan.
- Ror, R. (2024). *Rozdumy v ochikuvanni Rizdva* [Reflections in anticipation of Christmas]. Svichado. [in Ukrainian]
- Rusyn, I. (2025). Blazhenni holodni i sprahli pravednosti, bo vony nasytiatsia [Blessed are those who hunger and thirst for righteousness, for they shall be satisfied]. In O. Heichenko, R. Solovii, & Ye. Ustinovych (Eds.), *Blazhenstvo i teror: Ukrainska bohoslovska vidpovid na rosiisku ahresiiu* [Beatitude and terror: A Ukrainian theological response to Russian aggression] (pp. 125–165). Dukh i Litera. [in Ukrainian]
- Sacks, J. (n.d.a). *The prophetic view of sacrifice*. Retrieved from <https://www.yeshiva.co/midrash/44304>
- Sacks, J. (n.d.b). *The prophetic voice*. Retrieved from <https://outorah.org/p/840/>
- Sacks, J. (n.d.c). *The world's most enduring moral voice – Introduction to Covenant & Conversation 5775 on ethics*. Retrieved from: <https://blogs.timesofisrael.com/the-worlds-most-enduring-moral-voice-introduction-to-covenant-conversation-5775-on-ethics/>
- Senior, D. (1996). *What are they saying about Matthew?* Paulist Press.
- Snodgrass, K. (2008). *Stories with intent: A comprehensive guide to the parables of Jesus*. Eerdmans.
- Stanton, G. N. (1992). Sermon on the Mount. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 735–744). InterVarsity Press.
- Volf, M. (2011). *A public faith: How followers of Christ should serve the common good*. Brazos Press.
- Volf, M., & McAnnally-Linz, R. (2016). *Public faith in action: How to think carefully, engage wisely and vote with integrity*. Brazos Press.
- Walzer, M. (2018). *In God's shadow: Politics in the Hebrew Bible*. Yale University Press.
- Warren, R. (2012). *Faith in the public square*. Bloomsbury.
- Westerholm, S. (1992). Pharisees. In J. B. Green, S. McKnight, & I. H. Marshall (Eds.), *Dictionary of Jesus and the Gospels* (pp. 609–614). InterVarsity Press.
- Wright, C. J. H. (2004). *Old Testament ethics for the people of God*. Inter-Varsity Press.
- Wright, N. T. (1992). *The New Testament and the people of God*. Fortress Press.
- Wright, N. T., & Bird, M. F. (2024). *Jesus and the powers: Christian political witness in an age of totalitarian terror and dysfunctional democracies*. SPCK.

Дата першого надходження статті до видання: 09.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 29.05.2026